

NOTAT

Prosjekt	Prosjektleder	Dato
Vurdering flomoverløp	Ingeborg Austreng	12.01.2021
Vevelstadbekken		
Prosjektnummer	Opprettet av	Rev. Dato
10204266	Ingrid Rekkavik	21.01.2021

Kulturminner i Vevelstadbekken

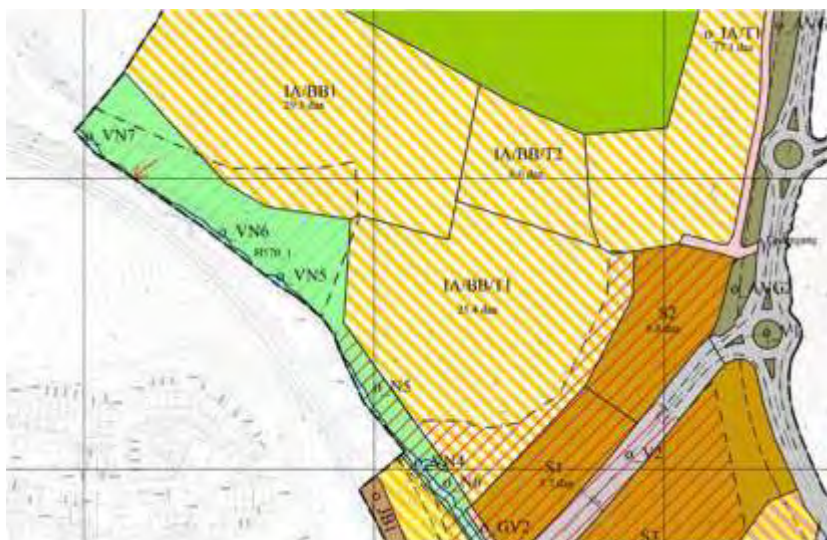
Bakgrunn

Sweco Norge AS har fått i oppdrag av Langhussenteret 10 AS v/ Aleksandra Fredrikke Widuto (TAG Arkitekter) å prosjektere flomoverløp i Vevelstadbekken i forbindelse med utbygging på Arnestadjordet. Det er søkt om rammetillatelse for gjennomføring av flomtiltak for å oppfylle rekkefølgekrav stilt i forbindelse med utbygging på Arnestadjordet. Dette notatet er utarbeidet for å se nærmere på hvordan tiltaket forholder seg til områdets karakter og kulturmiljø, og hvordan kulturminner i området ivaretas.

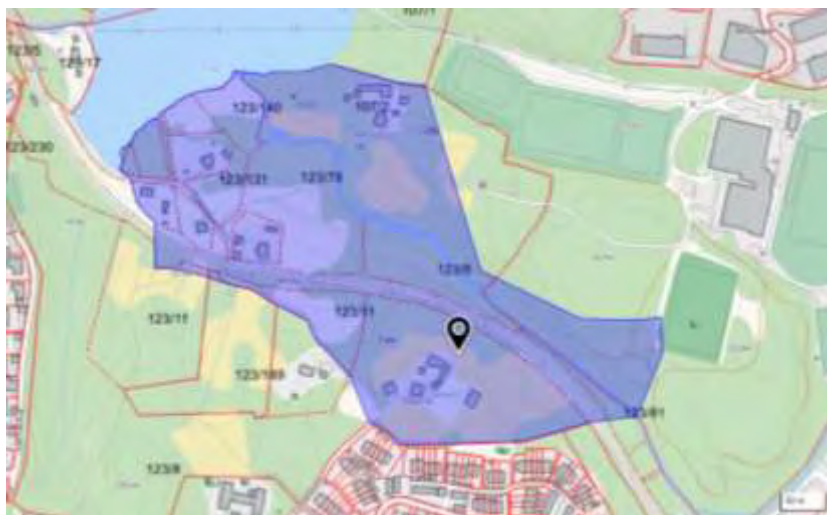
I Vevelstadbekken, 3-400 meter nedstrøms Vevelstad stasjon, ligger en steinhvelvbro fra 1800-tallet. Broen demmet opp vann til møllen og sagbruket som før lå nedenfor broen. Tverrsnittet gjennom broen er mindre enn bekkevernsnittet før og etter, og broen fungerer i dag som en flaskehals i vassdraget. Det medfører oppstuvning oppstrøms ved store nedbørmengder. Tiltaket innebærer oppføring av ny omløpstunnel, som vil fungere som en alternativ vannvei ved stor vannføring.

Figur 1 Områdets plassering i Nordre Follo. Kilde: Norkart

Figur 2 Utklipp av gjeldende reguleringsplan. Rød pil viser hvor tiltaket er planlagt

Figur 3 Hensynssone H570 i kommuneplanen. Kilde: Kommunekart.no

Tiltaket ligger innenfor hensynssone H570_1 Bevaring kulturmiljø i gjeldende reguleringsplan for Langhus sentrumsområde fra 2015. Et større område rundt befinner seg innenfor hensynssone H570_2 Kulturminner og kulturmiljø langs Vevelstadbekken, i kommuneplan Nordre Follo kommune 2019–2030 Areal del Ski.

Reguleringsbestemmelsene har følgende føringer for hensynssonen, under pkt. 8.2:

Innenfor hensynssonen ligger gammelt veifar/gårdsvei til Vevelstad gård, steinhvelvbro over Tussebekken, rester etter mølle og sag langs bekken. Kulturminnene har lokal verdi og brukes som kultursti. Det tillates ikke fysiske inngrep på eller i nærheten av kulturminnene som kan medvirke til at kulturminnene ødelegges eller fjernes.

Veifaret skal bevares som turvei med naturlig dekke. Kantsteiner/stabbesteiner skal ikke fjernes. Tiltak som har til formål å hindre ytterligere forfall eller å rette opp skade er tillatt. Alle søknader om tiltak innenfor hensynssonen som berører kulturminner eller kulturmiljø skal 16 forelegges kommunen. Ved nye tiltak innenfor hensynssonene, vil kommunen kunne kreve at det redegjøres for hvordan tiltaket forholder seg til områdets karakter og kulturmiljø, og hvordan verdiene i området skal ivaretas. [...]

Kulturminner i området

I tiltaksområdet kan en skille mellom fire ulike kulturminner som til sammen utgjør et kulturmiljø.

1. Et eldre veifar på Vevelstad krysset her Vevelstadbekken i retning sørvest – nordøst. Ifølge Ski historielag er dette en eldre utgave av Gamle Vevelstadvegen. Veien har nok fungert både som lokal vei mellom gårdene i området, og vært del av en hovedvei gjennom området, og ledet frem til Kongeveien. Veifaret falt ut av bruk ca. 1879, da Østfoldbanen ble bygget gjennom området og brøt forbindelsen.
2. Broen som ble brukt for å krysse Vevelstadbekken (også kalt Slorabekken og Fossbekken) er en steinhvelvbru. Det er ulike teorier om når broen ble bygget. Noen hevder den ble bygget av Rasmus Holmsen (1763-1812), som eide Vevelstad gård fra 1787 til 1812, mens andre mener at den ble bygget på sønnen Clemets tid. Clemet Holmsen (1786-1858) arvet gårdene Vevelstad, Foss, Stallerud, Rudskogen, Bøler- og Karlsrudskogen i 1812 da hans far Rasmus døde (Østlid 1930:19).

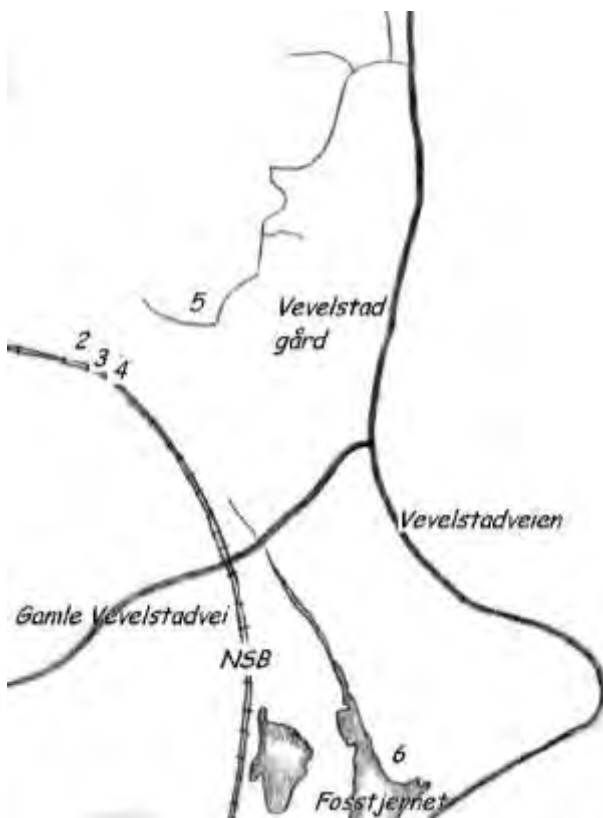
I dag er det en betydelig høydeforskjell mellom veien/brokarene på begge sider, og toppen av selve steinhvelvbroen, som tyder på at brooverflaten har vært bygget i tre som ikke lenger er bevart.

Broen er flott og påkostet til å ha tilhørt en lokal vei, men har også hatt en ytterligere funksjon som oppdemming for vannet, som deretter ble ledet ned mot mølle og sag med større kraft. Broen, og det oppdemte området sørøst for broen, kalles Mølle dammen.

3. Møllen som stod i elven like nedenfor broen, står det i dag kun fundamenter igjen etter. Det er oppmuringer på omtrent 10,5 m langs sørsiden av elvebredden, og en videre utmuring i elven lengst mot vest (jf. figur 14). Møllens alder er uviss, og det kan ha vært flere møller langs bekken i området til ulike tider. Det er kjent at Rasmus Holmsen på Vevelstad hadde både sagrettigheter og at han drev mølle på Foss. Husmannsplassen Møllerenga, omtrent 2-300 m NV for broen, var bolig for mølleren. Selve møllehuset skal ha blitt solgt til nedrivning rundt 1905.
4. Sagen stod nedenfor møllen igjen. Her er fundamentene enten helt borte i dag, eller så er sagfundamentene en del av de samme fundamentene som møllen. Plassnavnet Sagstua på sørsiden av bekken minner om dette. Sagstua skal være registrert i 1791. Rasmus Holmsen skal ha hatt store inntekter fra trelasthandel, og kjøpte opp flere skogeiendommer og sagrettigheter alt på 1780-tallet.

Ski er ikke en utpreget industrikommune, og forble i hovedsak en ren landsbruksbygd til et stykke ut på 1900-tallet. I den sammenheng er det interessant at nevnte Rasmus Holmsen også drev et teglverk på Vevelstad, et stykke lenger opp i elven. Etnolog Bi Five Magnus spekulerer i en artikkel i tidsskriftet Follominne på om Rasmus Holmsen brukte 1790-årene på å bygge opp ulike virksomheter, sagbruk, mølle og teglverk, på grunn han ervervet mot slutten av 1780-årene (Magnus, 1997). Ut fra kvadratmilkart fra 1800 (se figur 5) stod det alt da mølle og sag her, ettersom de er avmerket i kartet. Dette kan tyde på at både bro, mølle og sag ble bygget sent på 1700-tallet.

Området for tiltaket omfatter slik et samlet kulturmiljø, med spor eller rester av fire ulike elementer som inngår i en helhetlig sammenheng. Det er et teknisk-industrielt kulturmiljø som vitner om utnyttelse av vannkraft og tidlig industri i området på 1700- og 1800-tallet. Kulturmiljøet kan også settes inn i en større sammenheng med det omkringliggende landskapet, hvor nærliggende husmannsplasser og deres tilhørende navn og den bevarte innmarken utgjør et helhetlig og lesbart kulturlandskap (jf. hensynssone i kommuneplanen, figur 3).

Figur 4 Utsnitt fra kartskisse over nærområdet. 5 = Rester av vei, 4 = Bro, 3 = Mølle/kvern, 2 = Sag.
6 = teglverket, som ble drevet av Rasmus og Clemet Holmsen i perioden 1790-1840.
Kilde: Ski historielag.

Figur 5 Utsnitt fra kvadratmil kart fra år 1800. Både møllen og sagen er avmerket på kartet, like ved veien og broen.
Teglverket nede i høyre hjørne. Kilde: Kartverket

Figur 6 Vei/brokar ved Sagstua (bilderetning NØ). Foto: Ski historielag

Figur 7 «Møledammen». Bilde tatt oppstrøms fra broen (bilderetning V). Foto: Ski historielag

Figur 8 Nærbilde av broen (bilderetning V). Foto: Ski historielag

Figur 9 Broen sett nedstrøms fra (bilderetning S). Foto: Ski historielag

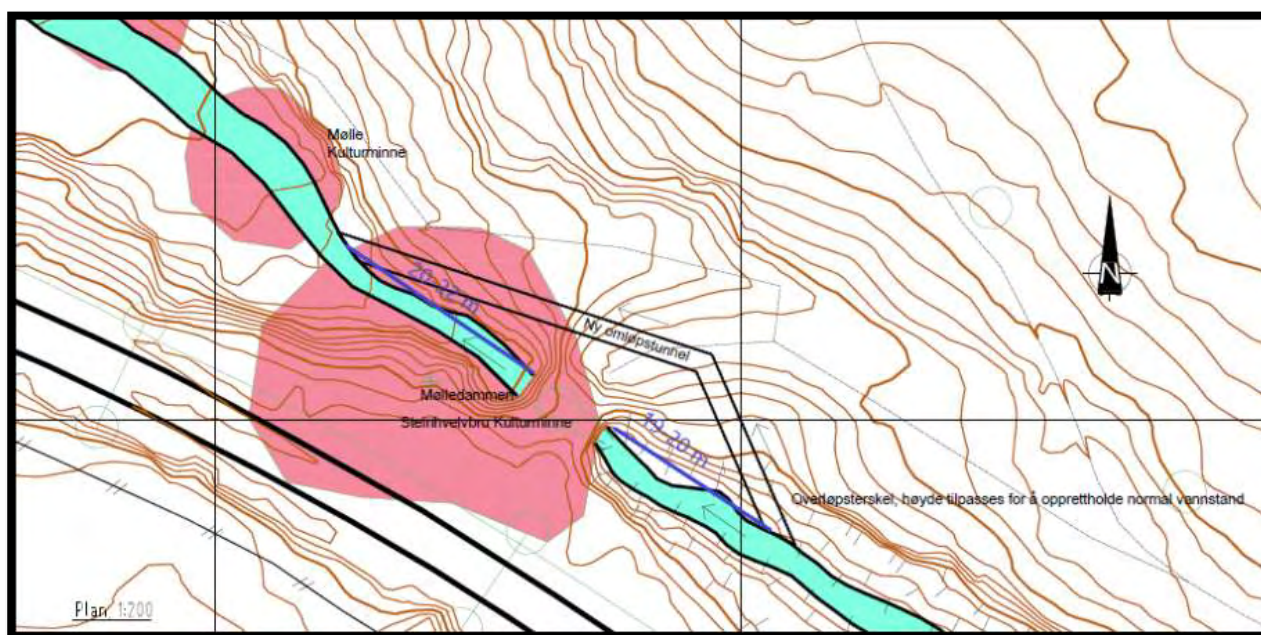
Figur 10 Ruiner etter mølle og sagbruk. Foto: Ski historielag

Figur 11 Ruiner etter mølle og sagbruk. Foto: Ski historielag

Antatt påvirkning av tiltaket

Tverrsnittet ved steinhvelvbroen virker innsnevrende på vannføring i bekken, og fører til oppstuvning. Dette er hva broen/demningen opprinnelig var ment å gjøre, men i dag fører det, sammen med klimaendringer, til økt fare for flom. Tiltaket innebærer oppføring av ny omløpstunnel med diameter på ca. 2 m som vil fungere som en alternativ vannvei ved stor vannføring. Et omløp ved Møledammen skal ikke tørrlegge bekken, men være et overløp som trer i kraft ved stor vannføring, og fungerer som en ekstra vannvei forbi Møledammen.

Figur 12 Skissetegning omløpstunnel. Inntak og uttak antas å komme omtrent 20 m fra broen på hver side.

Inntaket antas ikke å berøre steinhvelvbroen fysisk, ettersom inntaket skal bores et stykke oppstrøms for broen i det oppdemte området. Bekken vil stort sett vil ha vannføring som normalt, og det er kun ved flomhendelser at overløpet vil ha en effekt på vannføringen. Trolig vil overløpet også ha en positiv effekt i forhold til dagens situasjon for broen, ved å hindre slitasje og stort vanntrykk ved ekstremhendelser.

Uttaket kan berøre oppmuringer langs elvebredden og deler av ruinene fra møllen i noen grad, avhengig av hvor i bekken utløpet blir lagt. I hovedsak er møllefundamentene oppmurt på sørsiden av bekken, mens utløpet bores på nordsiden. En må derfor plassere uttaket slik at det ikke gjør skade på murene. Plan for tilkomst og anleggsgjennomføring må også hensynta kulturminnene langs bekken slik at ikke kulturmiljøet skades.

Tiltaket kan potensielt føre til en viss visuell forringelse av kulturminneverdiene, som følge av at omløpstunnelen får en diameter på omkring 2 m. Et synlig fremmedelement vil kunne forringe opplevelsen og lesbarheten til kulturmiljøet. Å utforme inntak og uttak på en hensynsfull og minst mulig synlig måte, anses som et effektivt kompenserende tiltak.

Kilder

- Kommunedelplan kulturminner, Ski kommune
- Alle bilder er tatt av Ski historielag 8-9. januar 2021.
- Ski historielag (2011): Langhus/Vevelstad. Tilgjengelig fra: <https://www.ski-historielag.no/lokalhistorie/19/19.html>
- Ski historielags plakater «Gamlevegen og sagstua» og «Saga og mølla i Tussebekken».
- Magnus, B.F. (1997): Vevelstad Verk – Teglverket ved Fosstjern. Artikkel i Follominne, årbok 1997.
- Østlid, M (1930): Kråkstad: En bygdebok. Bind I. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/items/dfc87105aac445ac43e7456bcb51364e>
- Østlid, M (1930): Kråkstad: En bygdebok. Bind II. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/nbsok/nb/60f0cc9fa4e0c756dc5235286ee021c2?>

Vedlegg

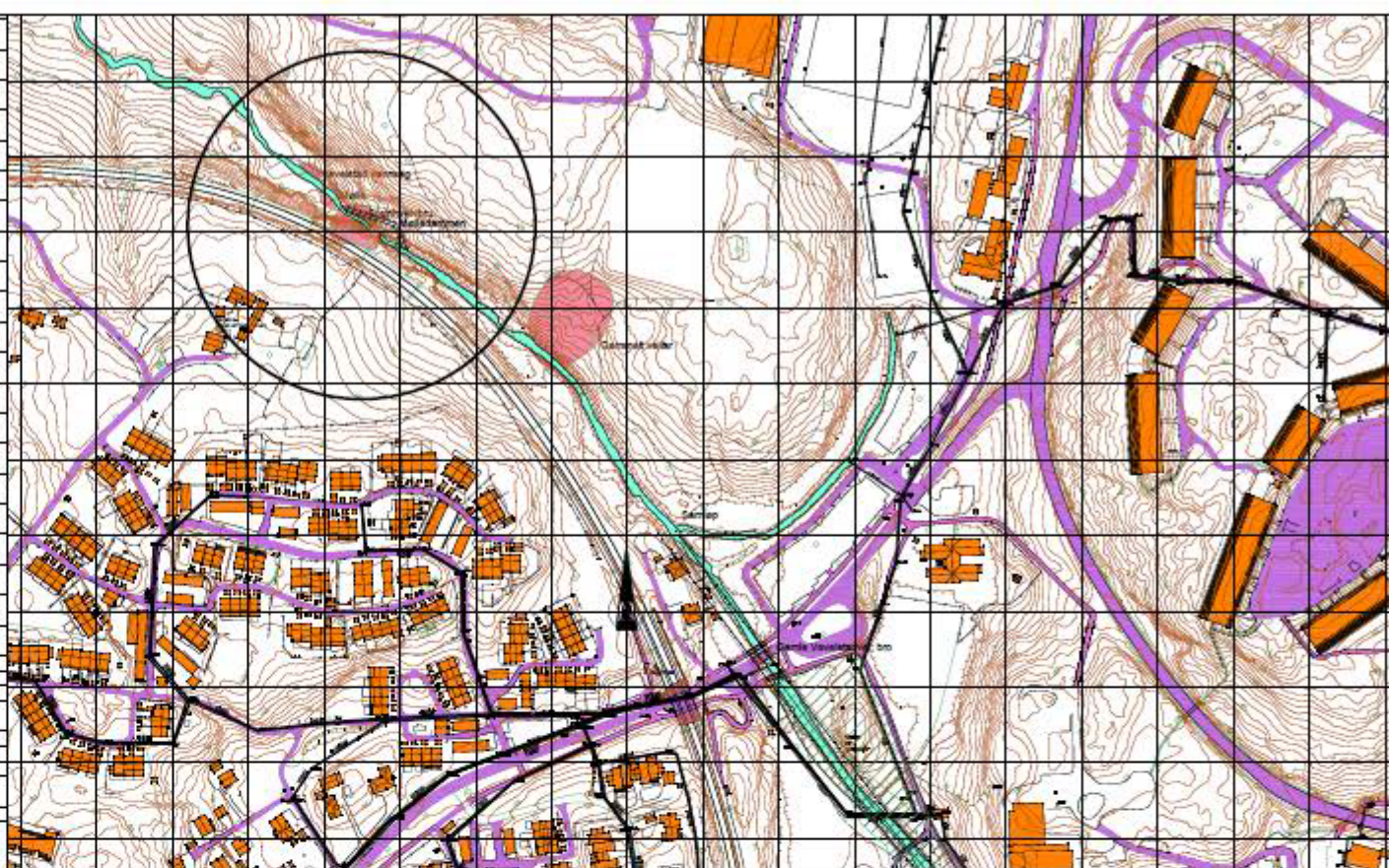
- Punkter målt inn av Follo Oppmåling AS (jf. figur 13 og 14)

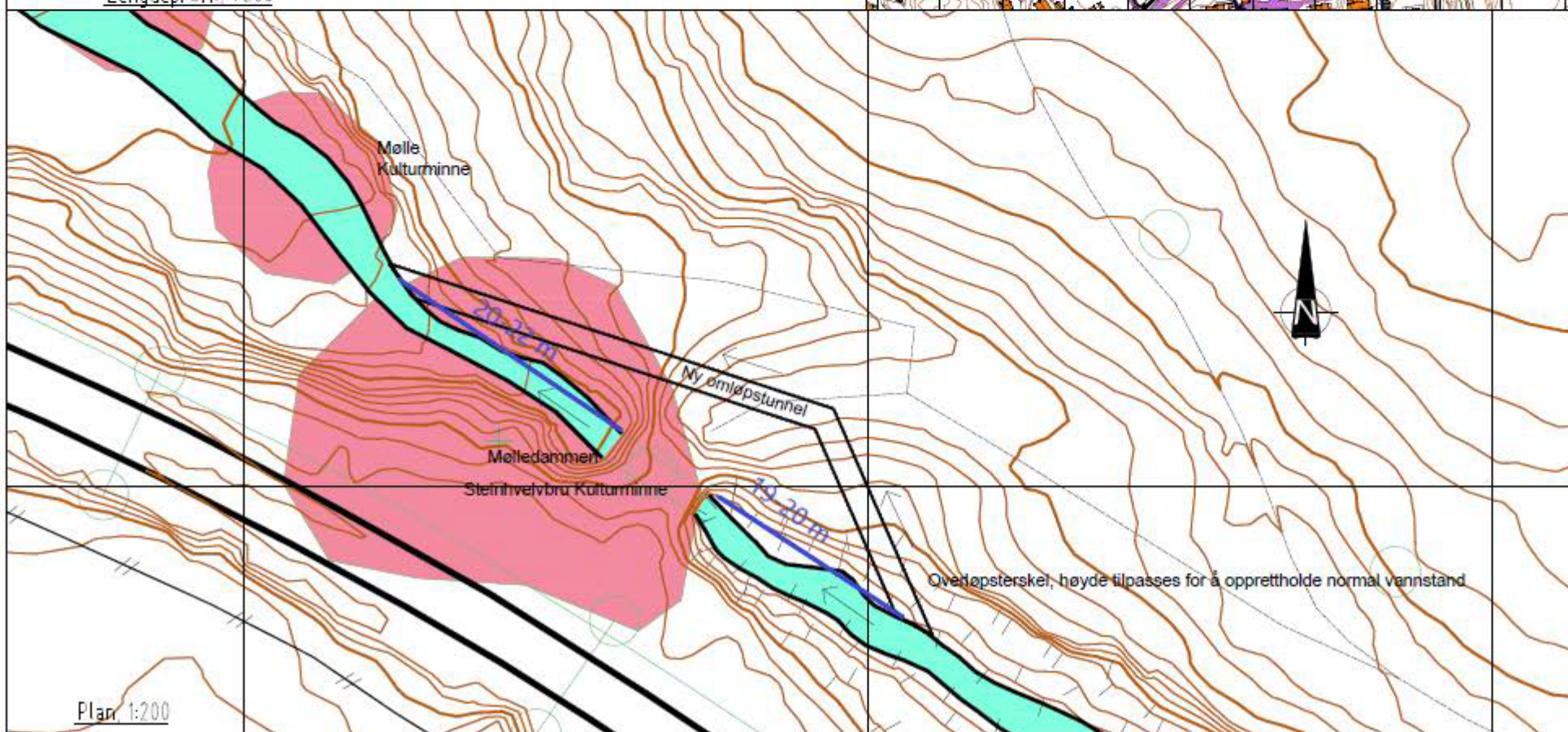
Figur 13 Innmålte punkter på bro, brokar og oppmuringer langs vei. Høydeforskjellen mellom brokar og selve broen er om lag 2 meter. Kilde: Follo Oppmåling AS

Figur 14 Innmålte punkter på møllefundamenter. Grunnet vanskelig tilkomst kunne ikke målinger gjøres ute i elven. Punkt Moll2-Moll3 er oppmuring langs elven. Kilde: Follo Oppmåling AS

Lengdeprofil 1:200

Oversiktsplan, 1:2000

X	02					04-06	04-07	04-08	04-09
F	01					04-10	04-11	04-12	04-13
Order	Rev.	Building				Material	Quantity	Unit	Cost
Langhussenteret 10 AS						04-14	04-15	04-16	04-17
Vurdering tomoverlap Veveldstadbekken						04-18	04-19	04-20	04-21
Materialer til påkostning						04-22	04-23	04-24	04-25
Plan og profil						04-26	04-27	04-28	04-29
SWECO						04-30	04-31	04-32	04-33
VA						04-34	04-35	04-36	04-37
H31						04-38	04-39	04-40	04-41
X						04-42	04-43	04-44	04-45